

Р Е Ц Е Н З И Я

За дисертация на тема „Литературният живот на междувоенна Полша в мемоарната литература“

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

на Радостина Диянова Петрова

Научен ръководител: проф. д-р Калина Бахнева

Предложеното за публична защита изследване се състои от три глави, уводна и заключителна части. В работата е поместено и голямо приложение. Общият обем на текста възлиза на 323 страници.

Още в самото начало трябва да се изтъкне, че работата представя един изключително актуален проблем – този за мястото на мемоарната литература в конструирането на литературното поле и паметта за него. Важно е също така да се подчертае, че изследването впечатлява със своята прецизност и внимание към детайла, което е част не само от представянето на резултатите, а и ключов елемент от приложения изследователски подход. Доколкото изучаваният проблем се полага в едно междинно – интердисциплинарно поле, в което се пресрещат литературата, антропологията, социологията и историята, е необходим интердисциплинарен методологически инструментариум, представящ максимално задълбочено художествено-историческият контекст на междувоенна Полша. От друга страна, тази необходимост се мотивира и от факта, че дисертацията се изправя пред един важен дефицит в българската изследователска традиция, поради което се налага изследването да прецизира наличния понятиен апарат за собствените си нужди и с оглед на изучавания проблем. Сред достоинства на работата е и внимателната употреба на понятия, което не е самоцелно, а е свързана със стремежа да се представи по-пълно съществуващата научна традиция и да се въведе читателят в сложната материя на анализа.

Всичко това се откроява особено ясно в първа глава на изследването **„Мемоарните текстове като източник на информация за литературния историк. Методологически проблеми“**. В тази част се поставят теоретичните репери на работата, очертава се изследователското поле, детайлно и задълбочено се представят водещите дискусии, мотивиращи избрания подход и използвания терминологичен апарат. Сред ключовите категории, положени в основата на анализа, са *паметта* и *идентичността*, като връзката между тях е определяща за изграждане смисъла на разбирането за *поколение*. За прецизното изследване на ролята му като социален факт работата не се задоволява с историческите маркери, които на пръв поглед изглеждат сигурни и еднозначни. Напротив, това, което се случва в текста, е да се анализира ролята на паметта за себе си и другите, което формира нов тип проекция на груповата идентичност. А през анализ на идентичността се набелязват онези елементи в социалното поле, които изграждат у индивида представата за принадлежността му към едно или друго поколение. За да се изяснят сложните отношения в този понятиен триъгълник, изследването прецизира идентичността не само през призмата на индивидуалното светоусещане, а и през нейното социално функциониране. Социалната проекция е тази, която разширява разбирането за поколение, полагайки го в контекста на въпросите за паметта и идентичността и едновременно с това, удържайки го в рамките на историческия контекст.

Тази феноменологична перспектива има своето важна методологическа проекция в работата, защото аргументира правото на литературния историк да чете мемоари и автобиографични текстове, в опита си да осъществи операция по реконструиране на литературния контекст. При това без да се отрича легитимността на историята, а като се разшири нейният интерпретативен потенциал до полетата на малките групи. Тук изследванията на Морис Халбвакс върху паметта, както и тези на Зигмунд Бауман върху особеностите на модерността биха отворили аналитичната перспектива.

В тази част на работата се проявява и втора аналитична линия, отразявайки стремежа на изследователката да прецизира терминологичния апарат, с който оперира. Постепенно фокусът се приближава и от общия културологичен дискурс се навлиза в по-тясното поле на детайлното литературно четене в търсене на спецификите на жанра. Това се налага поради факта, че изследването има нужда да посочи базовите аргументи на научните традиции, стремящи се да отчленят наследеното от Просвещението смесване между *автобиография*, *мемоари*, *свидетелство*, отразяващи философската саморефлексия на просветения индивид. Модерността полага човека по различен начин спрямо останалите, вниманието към индивида и неговата роля в обществото става все по-забележим културен феномен, което се отразява както върху жанровата специфика на литературата, така и върху читателските очаквания и търсения.

Литературата на спомена и факта, без да претендира да изгражда цялостен исторически наратив, все повече става част от знанието, проектира индивидуалното световъзприемане върху голямото платно на социалната интеракция. Тази литература става значима, тя провокира жанровите граници, създава своя читателска аудитория. Тя разкрива механизмите, по които индивидуалното присъствие започва да се припознава като част социалното цяло, формира поколенческа идентичност и споделя общи групови ценности. Мемоарните текстове представят индивидуалната визия за мястото на поколението в общия исторически развой, споделят или критикуват неговите ценности. И точно тук, аналитичната перспектива на работата демонстрира своя силен евристичен потенциал, дискутирайки факта, че мемоарният текст е проекция на определени авторски стратегии и едновременно с това съдържа силен фикционален елемент, което го прави податлив на критики за неговата историческа достоверност. Както показва работата обаче, тази усъмненост в историческия наратив е резултат от изграждащия се общ културен фон, в който мемоарът се превръща в социално конструиращ факт. И тази му функция – да изгражда социално значими сюжети – му придава легитимност да бъде припознат като значим инструмент при реконструирането на литературните процеси в тяхната

контекстуална положеност. Тази гледна точка работата отстоява упорито и последователно, извеждайки наблюденията в научно проверими и защитими изводи. Препоръката, която може да се направи, е функция от стремежа към пълнота, проявен от докторантката. Авторската визия сякаш остава за разпознаване на втори план, приглушена от установилите се като традиция научни теории.

Задълбочената теоретична част обосновава сложната методологична база на работата, чиято практическа приложимост се изразява в следващите две глави. Втора глава на работата **„Литературният живот – между колективния сюжет и личния спомен“** е посветена на сложната взаимовръзка между ценностите на поколенческата идентичност и конструирането на литературното поле на модерна Полша. В тази си част работата показва задълбочени познания върху полските литературни традиции в периода между двете световни войни. Анализът се полага върху широка библиографска база от данни, включваща издания от различни научни традиции и с различен интерпретативен потенциал. Това позволява да се проектира в дълбочина пъстрата картина на полския междувоенен литературен живот, от който докторантката с вещина и опит извежда ключовите събития и обстоятелства, които дават основания да се говори за литературни групи (в това число и ситуационни) и поколения. В тази част на работата се прецизират допълнително обстоятелствата, които дават основание да се говори за „литературно поколение“, дискутират се въпроси на естетиката и художествената изразност, стилистическите търсения и поетиката като ключови за осъзнатата принадлежност към една или друга литературна група или поколения. Трите поколения полски творци – според изследването на Фриде, на което се позовава докторантката (стр. 72) – условно се фиксират според историческите маркери – 1905, военното (на завоевателите) и след 1932, след икономическата криза. Онова, което е важно за изследването обаче, е присъствието им в живота на нацията, при това не само от гледна точка на литературното ѝ развитие, а и с оглед на цялостното културно влияние. Обръща се специално внимание на условията на живот, промените, настъпили в живота на хората, масовизацията на културата и влиянието на масмедииите за формирането на

издателски стратегии и съответно – на читателски публики. Тези обществени специфики трансформират и самото литературно поле, придават му своеобразие и го превръщат в интерактивна част от социалните процеси. Част от ситуационните групи, както се отбелязва в работата, се формират именно в защита на високата естетика, в охрана срещу попълзновенията на пазара в сферата на изкуството. Взаимната обвързаност на част от групите или дори тяхното възникване около определена идеология и социален проект са ярка илюстрация на пъстротата на историческите и културните обстоятелства, предопределящи литературния живот в страната.

Цялата тази картина е детайлно представена с познатата от предходната глава методичност и последователност. Читателят се въвежда постепенно в дълбините на анализа, като за целта получава цялата необходима информация – без да е манипулативно синтезирана. Целта е да се проникне до онова знание, което мотивира представените тясно литературни специализирани изводи и наблюдения. Централни за главата са литературните и културните сюжети, които създава или се създават около групата *Скамандър*. Съобразно нея са представени и други елементи на дискурсивното цяло, отразяващо творческата активност на полската междувоенна интелегенция. Всичко това е анализирано не само през литературната активност на участниците в една или друга група, а през цялостното им присъствие в полския културен живот.

На това – но вече не през едрите поколенчески и групови сюжети, а от гледна точка на личностната творческа реализация, е посветена трета глава на работата **„Социални роли на писателя през междувоенното двадесетилетие. Форми на публично присъствие“**. Тук писателят е видян през дебютните му изяви, изследвано е формирането му като професионалист в условията на все по-задълбочаващата се професионализация на обществото, като светска личност и знаменитост в контекста на масовизиращата се култура и изграждащите се читателски публики. Писателят като обществена личност – от една страна – и творецът, за когото изкуството е *modusviviendi* – от друга, са сред най-ясно

открояващите се хипостази на полския междувоенен творец. На това, както и на международното присъствие на полския творец, е отделено специално внимание в тази част на работата. За по-пълното открояване на акцентите в изложението те са изведени като самостоятелни подглави. В структурно отношение и тук изложението е изградено по логиката, приложена в предходната глава – то започва с теоретично въведение в конкретиката на изследването. Целта е да се прецизира – за нуждите на конкретния анализ – общата теоретична рамка на цялата работа, изградена и аргументирана в първа глава. Вниманието вече се фокусира не върху ролята на творческите групи и поколенията, а върху мястото на отделната личност и присъствието ѝ в социалната публичност. Именно социалността е факторът, през който се проучва интерактивното присъствие на твореца; тя е и факторът, форматиращ статуса и съответните роли във видимите сфери на обществения живот (стр. 174-175).

И тук, както и във втора глава, гласът на творците е този, който определя водещите посоки на анализа. Обект на анализ са мемоарите – текстовете, разкриващи индивидуалните стратегии на твореца да се положи – или да коригира – своето присъствие и роля в общия литературен развой. През мемоарните текстове се разкриват всички онези специфики на общуването между творците, разкриват се металитературните сюжети, с помощта на които се доизгражда фигурата на писателя, показва се неговото публично присъствие. Тази фигура придобива плътност, жезненост; напуска тесните рамки на канона и неговите учебникарски проявления, за да се превърне в част от една динамична, интересна и опасно привличаща със своите дълбини литературна атмосфера.

По-горе вече беше споменато, че анализът постепенно води читателя, предоставяйки му необходимата информация за литературния контекст, което на свой ред подпомага възприемането на направените изводи. Този подход е ясно видим и с оглед на цялостната структура на изложението, завършващо с пространно приложение, озаглавено „Кой кой е“. В него са представени всички по-важни фигури на полската междувоенна интелигенция, оставили траен отпечатък за формирането на стилове,

естетически течения, поетически инвенции, които в крайна сметка са свързани и със социалните им избори и присъствие.

В заключение може да се каже, че работата се характеризира със задълбочеността на сериозно и зряло научно изследване, в което наблюденията се отличават с достоверност, а заключенията са проверими и логически изведени. Добросъвестното и последователното прилагане на единен за цялата работа методологически инструментариум допринася за единството при извеждането на резултатите от проучването. Отличното впечатление се допълва и от езика на работата, стилистичното единство на изложението и прецизната употреба на научна терминология.

Авторефератът в пълнота отразява основните идеи в дисертацията и дава ясна представа за направените наблюдения и научните приноси на работата. Изводите от проучването са апробирани в 5 публикации, свързани с темата, като една от тях е на полски език.

Цялостната процедура по обсъждането на предложениядисертационен труд – от обсъждането в Катедрата по славянски литератури до публичната защита – е стриктно съобразена с действащите нормативни документи – Закона за развитието на академичния състав в РБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Всички материали по защитата са своевременно предоставени на членовете на журито и са налични в електронен и хартиен вариант.

Като резултат от всичко казано, убедено подкрепям и гласувам „за“ присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на магистър Радостина Диянова Петрова по научна специалност 2.1 Филология – Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия (Полска литература).

София

Рецензент:.....

12.08.2016

доц. дн Николай Папучиев